

**ЈОВАН БАТА
КОНЈОВИЋ**

Јован Бата Коњовић (1910–1985) био је изузетно занимљива личност. Маркантне појаве, отегнутог говора, представљао је образац мушкарца који је умео да ужива у животу и који је своје епикурејство плаћао без роптања или макар вајкања.

Син композитора Петра Коњовића, Јован је био предоређен за бављење уметношћу. Завршио је студије историје уметности у Загребу, да би доцније и докторирао у овој области. Већ у раној младости привукло га је позориште, барем онолико колико и лепе жене. Овим љубавима предавао се често не марећи за последице; а последице су несређен лични живот као и повремено удаљавање од позоришта, да би се, најзад, потпуно посветио телевизији.

И у Уметничком позоришту и, касније, у Српском народном позоришту, био је редитељ али и уметнички руководиолац. Суверени познавалац драмске литературе, као редитељ постављао је класична дела југословенске и светске књижевности. Док је био уредник Драмске редакције Телевизије Београд трагао је за новим текстовима и новим писцима, сасвим разложно закључујући да савремени медиј треба гледаоцима да понуди савремену причу.

Као сарадник Телевизије Београд, по одласку у пензију, режирао је заборављена дела домаће драмске баштине, по правилу комедије. Дobar зналац историје домаће драме, налазио је драмолете и веће комаде и прилагођавао их телевизији.

Премда је на саговорнике остављао утисак уздржаног, па и хладног човека, Бата Коњовић, уверен сам, није био закопчан ни изолован. Напротив, радо је проводио време са сарадницима у кафани. У време када је радио у ТВ Београд, телевизијски радници најчешће су седели у популарној „Конзерви“, некаквом хангару претвореном у кафану, на крају Абердареве улице. Бата Коњовић редовно је одлазио у „Конзерву“, где је време проводио дружећи се, најчешће, са камерманима. „Било је у његовом животу оног лалинског, шеретског, бачког, широког као војвођанска поља... Дружио се са нама, лумповао, пио, певао“, рекао је о Коњовићу глумац Драгољуб Милосављевић Гула.

Уживао је велики углед међу телевизијским посленицима пређашње Југославије. Када је умро, на сахрану су пристигли познати ствараоци из свих ТВ центара, а опроштајни говор одржао је Јоаким Жаки Марушић из ТВ Загреб.

Коњовићеве телевизијске режије одликовале су се темељним припремама. После детаљне анализе драмског текста у целини, следио је рад на сегментима. Коњовић је прецизно успостављао и дефинисао односе међу јунацима драме и то је био најважнији део посла. „Он је, вероватно, савршено знао дело које је радио“, вели за Коњовића глумац Велимир Бата Животић. Када би био сматрао да је савладао штиво, редитељ је приступао подели улога. И у овоме делу посла, Коњовић је био суверен; важио је за „шмекера“ који је „умео да подели улоге“, наводи опште мишљење о Коњовићу др Петар Марјановић у књизи *Новосадска позоришна режија (1945–1974)*.

Коњовић није био склон да теоретише о свом редитељском послу. Уопште, избегавао је да се упусти у апстрактан разговор о режији. За њега је режија била креативан процес у коме су подједнако важни сви ствараоци, од писца сценарија, преко глумаца, до сценографа, костимографа, камермана...

„Прави телевизијски израз може се постићи само искључивим снимањем у ТВ студију помоћу електронских камера и остале студијске технике.

У почетку рада на ТВ режијама правио сам тзв. књиге снимања. Касније сам стављао извесне знакове на маргинама сценарија, а под крај ни то.

Ништа од тога није сачувано.

Важни су текст и глумац.

Глума на ТВ треба да је слична филмској. Унутрашњи, а не спољни доживљај код тумача улоге треба да је доминантан.

Пре почетка кадрирања проведем у објекту извесно време потпуно сам.

Не читам ТВ критике, чак ни о својим режијама. Нити их исецам из новина, нити чувам.“

Ово су Коњовићеви одговори Радославу Лазићу који је годинама водио истраживање о режији. Из њих пројавља Коњовићева уздржаност, али не и мрзовоља, коју су неки налазили у Коњовићевом животном ставу.

О Јовану Бати Коњовићу постоје многе анегдоте. Његов начин поимања живота пружао је довољно повода за стварање хуморних прича.

Већ у зрелим годинама постао је кулинар.

„Када сам се последњи пут развео, схватио сам да је време да научим да кувам, ако хоћу добро да једем“, објаснио ми је.

„Не идем више радо у позориште. Зову ме, посебно ови моји из Атељеа 212, али ја их не чујем док су на сцени. Глуме себи у браду. То је, по њима, модерна глума“, рекао ми је док смо се припремали за разговор о глумачкој подели за ТВ комедију Душана Ковачевића *Звездана прашина*. Ипак, главне мушке улоге поверио је глумцима Атељеа, Зорану Радмиловићу, Бори Тодоровићу и Данилу Стојковићу.

У време припрема за снимање ове ТВ комедије, Душан Ковачевић био је на одслужењу војног рока у Сом-

бору. Да бисмо што прецизније протумачили идеју писца, одлучисмо у Драмској редакцији да посетимо аутора. Кренусмо у Сомбор колима ТВБ Бата Коњовић, сниматељ Божидар Николић и моја маленкост. У чувеном позоришном клубу чекао нас је Душко и разговори о драми убрзо су завршени. Док смо разговарали о кафани у коју ћемо отићи на ручак, Бата рече:

„Ја нећу с вама. Мени је мама спремила ручак. Нема смисла да је изневерим“.

Батина мама имала је тада преко деведесет година.

Овај шерет који је свој живот прожео бројним љубавним компликацијама, умео је да заузме чврст став, када је требало. По престанку рада Уметничког позоришта 1943. године није желео да ради у неком другом позоришту. Закупио је њиве на Бањици и тамо је, као повртар, гајио кромпир и купус. „Давао сам храну глумцима“, вели Коњовић. Од јесени 1946, до новембра 1947. живео је у Богојеву и „бавио се воћарством“. Петар Марјановић претпоставља да је разлог Коњовићевог повлачења „погромашка“ критика Милована Ђиласа у *Борби*, где је рецензент напао редитеља Коњовића (наслов критике – *Једна слаба и реакционарна његова*) и његову поставку *Кнеза од Зеице*.

На крају записа о Бати Коњовићу нека буде забележена једна од бројних анегдота. Раних шездесетих, док је телевизија била у повоју, ТВ драме емитоване су уживо из студија на Сајму. Коњовић је, као уредник Драмске редакције, обавезно присуствовао томе чину. Једног понедељка појављује се у студију, као увек елегантан, у одељу, с краватом, али бос. Сви су то, разуме се, приметили, али нико се није усудио да га пита зашто није обуен, можда су овај инцидент приписали Батиној расејаности, иако расејан није био. Снимање се заврши и Бата оде. Тек доцније објаснио је овај случај: „С пријатељем и неким девојкама провео сам викенд на Фрушкој гори. Али девојке нам сакрију ципеле. После безуспешног трагања

за ципелама, видим, закаснићу на емитовање. Обучем се, кажем пријатељу да ме одвезе до студија и он то учини. И он је, дабоме, био бос, па није излазио из аута. После драме, седнем у кола, па опет на Фрушку гору, код девојака“.

Само реткима је познато да је Сава Мрмак (1929–2001) дипломирао позоришну режију у класи Јосипа Кулунџића представом драме *Чајџиница на августовској месечини* Цона Патрика у Народном позоришту у Сарајеву. Иако је имао позив да настави позоришну каријеру у Сарајеву, одабрао је да буде асистент режије Славку Воркапићу на филму *Ханка*. Снимио је неколико документарних филмова и пријавио се на конкурс за ТВ редитеља који је расписала ТВ Београд. Сава вели: „Главни уредник тадашњег програма и шеф конкурсне комисије био је Лола Ђукић. Примео ме је на разговор. Пита ме: Да ли знаш нешто о телевизији? Кажем: Не знам. Лола: Не знам ни ја, али ћемо заједно откривати тајне телевизије. Тако сам примљен“.

У Телевизији Београд Мрмак је режирао све осим ТВ дневника. Каријеру је започео снимајући музичке емисије. Снимио је и филм *Звижгук у 8*, али временом се определио за ТВ драму као своју основну стваралачку вокацију. Упоредо с радом на ТВБ, текао је и педагошки рад Саве Мрмака на Академији за позориште, филм, радио и телевизију.

Саву сам лично упознао када је, нама, студентима треће године драматургије, предавао телевизијску режију. Његовапре давањаби лас упре цизна,кон кретна,ли шенаис - празних мудровања. Примера ради, одвео је целу класу (петоро студената) у ТВ студио, да бисмо се упознали с телевизијском технологијом и ту је демонстрирао принципе коришћења камера, видео режије и осветљења.

Поновни сусрет са професором био је у Драмској редакцији првог програма, где сам почео да радим 1974. године. Тада ми је рекао да се определио за жанр документарне ТВ драме. Моја континуирана сарадња са Савом Мрмаком започета је те године, а окончана његовом смрћу.

Крајем седамдесетих, па током осамдесетих и раних деведесетих, сарађивали смо на низу значајних пројеката, међу којима су документарно-игране серије Синише Павића *Бањица*, *Шћанац* као и многе ТВ драме.

Са Савом су били драгоцени разговори у време када није био заузет припремом нове емисије. Умели смо да сатима трагамо за темама које су занимљиве за телевизију, не само са становишта интересовања гледалаца, већ и у програмском, уметничком па и технолошком смислу. Уз горку кафу улазили смо у историјску проблематику, не само савремене или новије историје, већ и у периоде даље прошлости. Тако смо дошли до неколико идеја које су и остварене и много више идеја које нису остварене. Међу остваренима је и серија *Крај династије Обреновић*.

После истраживања валидне и апокрифне грађе, врло брзо сам завршио прву верзију сценарија серије. Сава је с великим нестрпљењем очекивао сваку епизоду и чим ју је добио одмах је читао. Од тренутка када добије рукопис до његовог позива није пролазило више од једног сата. Саопштио би ми прве утиске и прекидао разговор. После сат-два јављао се поново, пошто је сценарио прочитао „с оловком у руци“. Тада су наши разговори трајали знатно дуже. Неке Савине сугестије сам усвајао, о некима смо се препирали, али сваки разговор је био драгоцен. Сценарио је напредовао великом брзином. Следили су разговори о глумцима. Сава Мрмак је добро познавао београдске глумце, не само позоришне, већ и филмске. Умео је да процени њихове још скривене могућности. Уосталом, Сава Мрмак је деценијама гледао све позори-

шне премијере у Београду и водио сопствену евиденцију о глумцима, њиховим особинама, знањима и још увек неиспољеним потенцијалима, тако да је много боље познавао глумце од њих самих! Глумачка подела је редитељев посао и ја се нисам много мешао у његов избор, али он је инсистирао да прокоментаришемо сваку улогу. Темељан и максимално концентрисан, није дозвољавао да се у тако важном послу, избору глумаца, догоди импровизација, или чак промашај. Брзо смо се сложили око избора главних глумаца – Тихомира Станића, Миодрага Кривокапића, Александра Берчека и Ивана Бекјарева, али Сава је одлагао одлуку о избору глумице за улогу краљице Драге. Знајући за његове дилеме, чекао сам да види представу *Побраћим* Новице Савића у режији Боре Григоровића у Народном позоришту. После представе, на коктелу, био је расположен, а његова супруга Милица прошапутала ми је: „Имамо краљицу!“ И доиста, нешто касније, Сава ми је рекао да је сада сигуран у глумачке моћи Љиљане Благојевић: „Љиља има невероватну способност трансформације, има лепоту и снажну глумачку експресију!“

Серија је снимана у лошим временским приликама, током лета, када је температура у репортажним колима прелазила 40 степени Целзијуса. О Сави је све време бринула његова пожртвована Милица. Па и поред временских неприлика, снимање је завршено у предвиђеном року, у ствари за веома кратко време.

После успешно приказане серије, када је прошло време слава, обојица смо пожелели да наставимо сарадњу са ТВ Београд. Прихваћена је идеја да начинимо серију *Солунски ѿроцес*, о Апису; после неколико месеци ишчитавања грађе и бројних договора редитеља и сценаристе, речено нам је да ће судбина Аписа бити приказана у некој другој серији. Предложили смо серију о краљу Милану Обреновићу, његовој владавини и његовим бројним љубавним авантурама. Ни та идеја није прихваћена.

Сава Мрмак припадао је оној групи телевизијских редитеља који су се определили за рад са електронским камерама. Испитивао је могућности синхроног рада неколико електронских камера још у време када су оне биле тешко покретне, незграпне и великих димензија. Чак и с тако инертним камерама нашао је начин да сними кадрове из воза у покрету у драми *Ойерација* Миодрага Илића. „Ставили смо камере на отворене теретне вагоне, и покренули воз. Добили смо снажне кадрове из воза у покрету“.

Био је стваралац који с отвореним чулима прати развој телевизијског медија, промишљајући његове изражајне могућности, врлине и недостатке. У томе смислу индикативна је његова мисао о месту и својствима редитеља у будућности. „Можда ће модерни редитељ телевизије бити нешто између електронског инжењера и телевизијског креативног ствараоца или ћемо морати да признамо да је будућност телевизијске режије у пост-продукцији, а не у продукцији.“

Закључио је своје теоријско промишљање телевизије констатацијом: „Морам са задовољством да кажем да многи млади људи који данас долазе да студирају телевизијску режију управо носе тај ритам видеа у себи, без комплекса да ће бити познати редитељи телевизијских серија или индивидуалних филмова и драма. Већ виде себе управо у задовољству да споје своју креативност са вртоглавим развојем технологије. Будућност је у медију између технике и креативности“ (Радослав Лазић: *Естетика ТВ режије*, стр. 226).

Своје позне године Сава Мрмак посветио је педагошком раду на Академији уметности БК, где данас катедра за ТВ режију носи његово име. Његови студенти довели су прегршт награда са међународних фестивала. То је најбољи доказ да је Сава своје огромно знање несребично пренео на младе нараштаје.

Господствен, човек са ставом, Сава Мрмак није припадао ни једној странци, ни у време социјализма, ни доц-